

УДК 330. 341

ГАВРИЛЮК В.П., канд. екон. наук
Науковий керівник – **СВИНОУС І.В.**, д-р екон. наук, професор
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України, havrulyukvitaliy@ukr.net*

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ПЕРЕПОНА НА ШЛЯХУ ЕФЕКТИВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ УКРАЇНИ

У статті аналізується взаємозв'язок соціальної нерівності та економічного зростання на принципах соціальної справедливості. Теоретично обґрунтовано, що сучасна інтерпретація соціальної справедливості можлива за поєднання філософського, політичного та економічного аспектів. Здійснюється аналіз сучасних проблем соціальної нерівності. Вказуються шляхи подолання нерівності на принципах справедливості та обґрунтування принципів ефективного економічного росту.

Запропоновано обґрунтування стратегії поведінки економічних суб'єктів у нестабільному середовищі на принципах соціальної справедливості.

Ключові слова: соціалізація економіки, ефективний економічний ріст, рівність, соціальна нерівність, соціальна справедливість.

Постановка проблеми Дослідження проблеми соціальної нерівності як фактору ефективності економіки є одним із ключових завдань економічної теорії. Нині сформувалася ситуація, коли системними є порушення норм та правил, що є базисом формування соціальної справедливості в економіці. Саме ці аспекти соціальної політики потребують спеціальної розробки, що дасть можливість забезпечити виконання нової стратегії розвитку суспільства. У 2011 р. Міжнародне бюро праці опублікувало доповідь «Нова ера соціальної справедливості», основними положеннями якої є подолання нерівномірного розподілу благ та досягнення соціальної справедливості як шлях у майбутнє [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично проблему рівності і нерівності почали вирішувати філософи античності – Аврелій, Аристотель, Платон, Сенека та інші. Вони розглядали її в контексті соціальної справедливості, що базується на основі правил, принципів й інститутів, які забезпечують у суспільстві становлення прав та розподіл ресурсів.

Надалі нерівність поглиблено почали вивчати в її різних концептуальних аспектах. Зокрема, у ХХ ст. домінуючою ідеєю стає ідея рівності шансів усіх учасників. Проте на сучасному етапі домінуючими є концепції таких науковців, як Д. Роулза та А. Сена. Ідеї Д. Роулза спрямовані на подолання негативних наслідків майнової диференціації і захист найбільш незаможних членів суспільства. Інший шлях обрав А. Сена – функціональний підхід, робиться акцент на реальних можливостях індивідів та реалізації ними свого вибору.

Аналіз робіт вказує на те, що сучасна інтерпретація соціальної справедливості можлива за поєднання філософського, політичного та економічного аспектів. Такий підхід дасть можливість обґрунтувати ідею справедливості в контексті її практичного застосування.

Мета і завдання дослідження – здійснити аналіз сучасних проблем соціальної нерівності. Вказати шляхи подолання нерівності на принципах справедливості та обґрунтування принципів ефективного економічного росту.

Матеріал і методика досліджень. Теоретико-методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до оцінки проблеми ефективного економічного росту економіки країни на принципах соціальної справедливості. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Інформаційною базою слугували законодавчі та нормативні документи України, наукові праці провідних вчених, інформаційно-публіцистичні видання, матеріали науково-практичних конференцій, ресурси мережі Internet.

Результати досліджень та їх обговорення. Основна ідея економічної поведінки – особистий інтерес – в нинішніх умовах виявилась соціально несправедливою. Механізм «вільного» ринку досить ефективно забезпечує економічне зростання, проте не може забезпечити необхідний рівень добробуту.

У більшості країн світу зростає нерівність у доходах. Так, на 80% населення планети припадає лише 30% світового багатства. У період з 1990 до 2007 рр. 20% найбіднішого населення світу змогли збільшити свою частку доходів з 1,5 до 2%. На противагу їм в період з 1976 до 2007 рр. частка доходів 0,1% найбагатших людей США зросла із 2,3 до 12,6%.

Результати досліджень вказують, що останнє десятиріччя характеризується перевищенням темпів зростання продуктивності праці над заробітною платою, зниженням частки інвестицій у глобальному ВВП, різким зростанням дивідендів, перевищенням ваги прибутку фінансового сектору над реальною економікою. Все це вказує на явну перемогу інтересів фінансистів у глобальному світі і свідчить про їхній особистий вплив на глобальні кризи.

Слід зазначити, що економіка постійно функціонує в межах соціальних норм, тому можна стверджувати, що сучасні норми є неефективними, оскільки вони призводять до зростання майнової диференціації людей і негативних настроїв у суспільстві. Отже є необхідність розробки механізмів ефективного економічного зростання на принципах забезпечення справедливості.

Сучасне трактування справедливості представлене як принцип адекватності суспільних намагань, що спрямовуються на відновлення рівноваги у суспільному житті, порушеної внаслідок дій чи бездіяльності його інституцій, і розглядається як соціально-політична і морально-правова категорія.

Необхідно на основі принципів громадянського суспільства забезпечити кожному учаснику суспільного життя умови для самореалізації. У першу чергу маємо розпочати виховувати почуття цілісності соціальної спільноти. Такий принцип взаємодії між членами суспільства повною мірою відповідає вимогам становлення ідеї моральної цінності рівності.

На нашу думку, для досягнення соціальної справедливості ми маємо поступово переходити від масової бідності населення до створення умов гарантування матеріального достатку і більш високої якості життя. Ці завдання пов'язані з пошуком ефективної моделі економічного зростання, яка має забезпечувати і перспективи розвитку, і соціальну справедливість.

У сучасній економічній науці існує кілька поглядів на соціальну справедливість: егалітарний, соціально ліберальний, утилітаристський, комунітаристський, функціоналістський. Всі вони обґрунтовують вибір певної моделі взаємодії між рівністю та справедливістю. Узагальнюючи положення щодо розподілу доходів, ці погляди можна розділити на дві групи: ті, які схильні надавати перевагу ринковому механізму з державним втручанням; ті, які віддають головну роль державі, а ринку – коригуючу.

Враховуючи суттєві напрацювання як у теорії, так і практиці, можна стверджувати, що обґрунтування принципів розподілу доходів є складною суспільною проблемою. Вона пов'язана із внутрішніми суперечностями механізмів регулювання економічних систем. Якщо ринковий механізм забезпечує оптимальне функціонування економіки і разом з тим, він не гарантує достатнього рівня доходів, тоді, бажаючи встановити справедливість, ми провокуємо зниження економічної ефективності через зникнення стимулів до праці як у бідних, так і у багатих.

Уряди країн мають вибудовувати власну політику щодо розподілу доходів і не розраховувати на однозначність застосування теоретичних моделей у економічному житті.

Прикладами неоднозначності у виборі політики перерозподілу доходів є такі європейські країни: Ірландія, де з року в рік за найвищих темпів розвитку у світі уряд збільшував соціальні видатки, що призвело до економічної кризи; навпаки Швеція, розуміючи негативні наслідки від надмірного рівня перерозподілу доходів, була змушена їх скоротити.

У процесі формування положень ефективного економічного зростання потрібно враховувати практику у соціально-економічній сфері розвинутих країн. На нашу думку, найкращим чином забезпечується збалансування ефективності та справедливості у скандинавських країнах (табл. 1).

Таблиця 1– Рейтинги та показники розвитку деяких європейських країн

Країна	ВВП на душу населення, (в дол. США за ПКС на 2005 р.)	Рейтинг за ВВП	Рейтинг за квінтельним співвідношенням за доходами	Рейтинг за ЛІР
Фінляндія	32438	16	4	22
Норвегія	47557	3	5	1
Швеція	35837	8	6	10
Бельгія	33357	14	14	18
Нідерланди	36402	7	15	3

Джерело: доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. UNDP [5]

На сьогодні у нашій країні інституційні структури та нормативна база регулювання формування соціалізації економіки не спрямовані на дотримання соціальної справедливості, що обмежує потенціал ефективного економічного зростання. Диференціювання населення зростає, а методи управління залишаються незмінними. Влада не сприймає необхідності переорієнтуватися

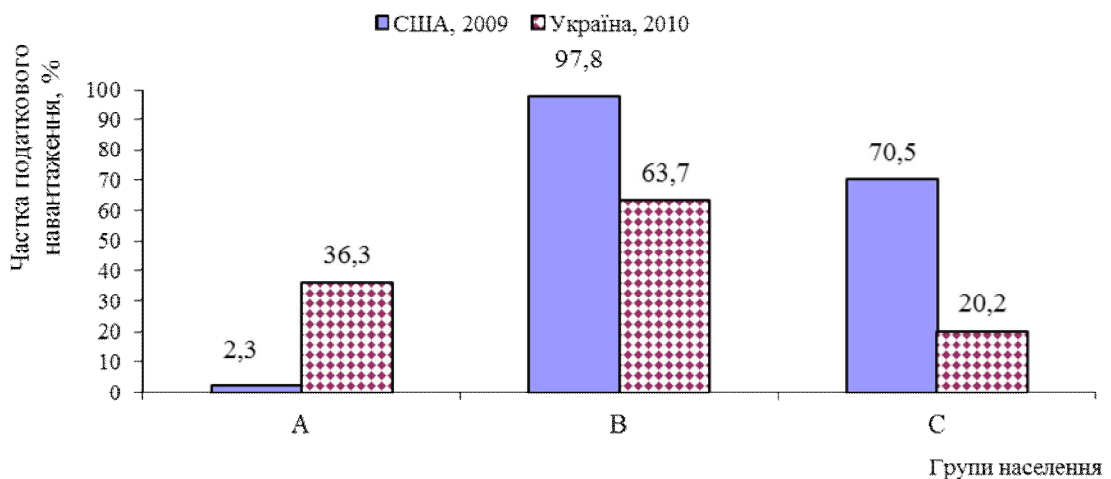
на нові морально-етичні пріоритети.

Завдання подолання соціальної нерівності потребує системного підходу, який сприятиме скороченню бідності та формуванню сталого людського розвитку.

Серед основних елементів побудови моделі ефективного економічного росту в нашій країні можемо виділити інституційне середовище економічної системи, а також найбільший акцент маємо зробити на важливості інституту соціальної справедливості. Він має всеохоплювальний характер, його норми проявляються на будь-яких рівнях управління всіх економічних суб'єктів.

Чимало науковців, експертів зазначають, що суттєвим бар'єром для досягнення справедливості є існування «тіньової» економіки, яка в результаті продукує нерівність і поляризує суспільство без встановлення економічної ефективності. Іншим свідченням несправедливості є принципи розподілу податкового навантаження. Так, основний податковий тягар в Україні припадає на бідну частину населення (рис. 1).

Отже, для встановлення соціальної справедливості у нашій країні, насамперед, необхідно впроваджувати заходи, що сприятимуть рівності перед законом та рівності у доступі до ресурсів. Цю тезу підтверджують дані різноманітних досліджень. Так, наприклад, за результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи» та Центру ім. Разумкова, на питання «Чи закон однаковий для всіх і всі рівні перед законом?» погодились лише 3% опитаних українців. А із твердженням, що гроші керують законом, і він на боці тих, у кого вони є, – згодні 82% респондентів. Також серед опитуваних переважає думка щодо переваг влади над законом: у 2004 році так вважали 77%, а вже у 2012 – 82% [2].

Групи населення: А – 50% найбідніших, В – 50% найзаможніших, С – 10% найзаможніших

Джерело: розраховано фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України [1]

Рисунок 1 – Порівняння податкового навантаження на різні за доходами групи населення США та України, % загальної суми податків

У Національній доповіді «Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості» від 27 березня 2013 року також серед основних груп населення, що одержали переваги внаслідок трансформацій, зазначалися бізнесмени та політики.

За обґрунтування стратегії поведінки економічних суб'єктів в нестабільному середовищі на принципах соціальної справедливості слід враховувати динамічність розвитку сучасних економічних процесів.

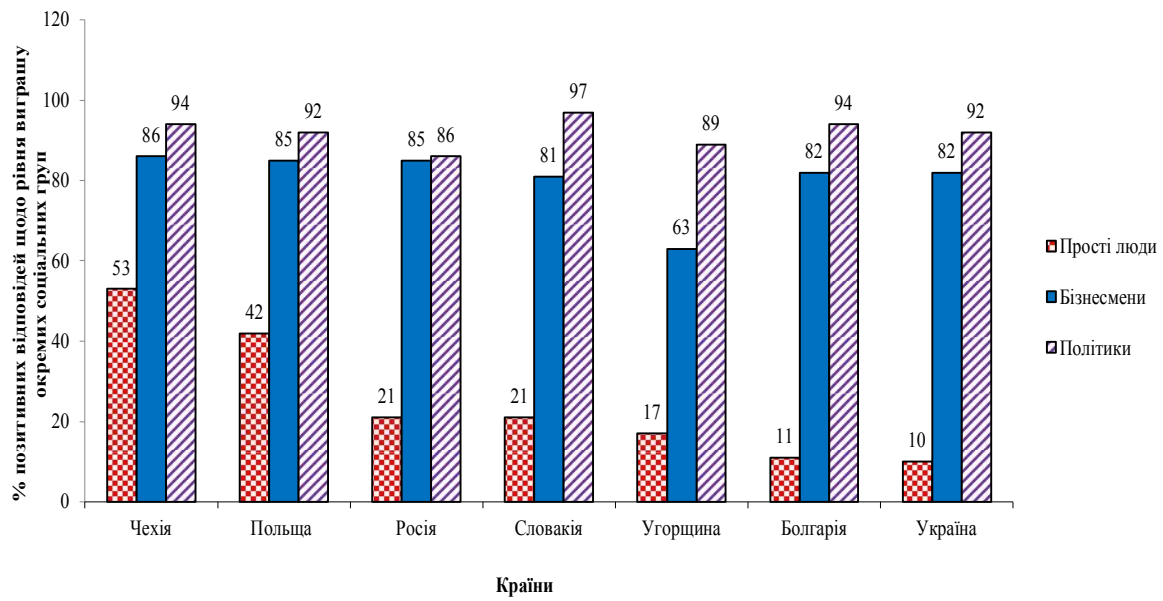
Таку стратегію необхідно будувати в двох напрямках: перший має визначати шлях підвищення рівня конкурентоздатності, а другий – механізм мотивації економічних учасників.

Перший має реалізовуватися на принципах дотримання соціальної справедливості, що сприяє підвищенню ділової репутації економічного суб'єкта і призводить до підвищення його конкурентоспроможності на ринку. А якщо відбуватиметься відмова від принципів соціальної справедливості в економічній поведінці суб'єктів, то це спричинить втрату їх ділової репутації і зниження конкурентоспроможності.

Під механізмом мотивації слід розуміти, що вибір суб'єкта має здійснюватися на основі

психологічної взаємодії та узгодження внутрішніх мотивів (цілі, потреби, інтереси і ціннісні орієнтири) та зовнішніх стимулів інституту соціальної справедливості (система нагород та штрафів).

Згідно з таким підходом ми зможемо врегулювати хижацьку особливість економічної поведінки та формувати позитивну якість узгодження економічної, податкової та соціальної політики з метою забезпечення зростання економічної ефективності на принципах соціальної справедливості. Потім потрібно буде налагоджувати збалансовану макроекономічну політику, здійснювати нарощування інвестицій у людський капітал і реальний сектор економіки, а також впроваджувати прогресивну систему оподаткування і т.д.

Джерело: <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt> [4]
Рисунок 2 – Соціальні групи, які виграли від трансформацій, на думку громадян різних країн

Висновки. Зрозуміло, що принцип нерівності в суспільстві є чинником, який гальмує економічне зростання. Соціальні наслідки цього явища проявляються в стагнації громадських інститутів і відповідно результатами стають проблеми з економічним ростом, збільшення диспропорцій суспільного життя, призупинення соціального прогресу. Обравши «позитивну» систему координат суспільних відносин, можна виробити механізм динамічного узгодження суспільного та індивідуального інтересів, що і є основою ефективного та сталого розвитку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 404 с.
2. http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_parlament_reytyngy_2012.htm
3. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_155846.pdf
4. <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>
5. http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/Russian/HDR_2011_RU_Complete.pdf

REFERENCES

1. Nerivnist' v Ukraini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu / za red. E.M.Libanovoi'. – K.: Instytut demografii' ta social'nyh doslidzhen' imeni M.V. Ptuhy NAN Ukrainy, 2012. – 404 s.
2. http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_parlament_reytyngy_2012.htm
3. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_155846.pdf
4. <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>
5. http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/Russian/HDR_2011_RU_Complete.pdf

Социальное неравенство как препятствие эффективного экономического роста Украины

В.П. Гаврилюк

В статье анализируется взаимосвязь социального неравенства и экономического роста на принципах социальной справедливости. Теоретически обосновано, что современная интерпретация социальной справедливости возможна при сочетании философского, политического и экономического аспектов. Осуществляется анализ современных проблем социального неравенства. Указываются пути преодоления неравенства на принципах справедливости и обоснования

принципов эффективного экономического роста.

Предложено обоснование стратегии поведения экономических субъектов в нестабильной среде на принципах социальной справедливости.

Ключевые слова: социализация экономики, эффективный экономический рост, равенство, социальное неравенство, социальная справедливость.

Надійшла 30.10.2014 р.